

Analýza výstupů dramatické výchovy a klíčových kompetencí

The analysis of outputs in drama education and key competencies

Jan Karaffa

Abstrakt: V příspěvku hledáme odpovědi na otázku: Jaký potenciál má dramatická výchova k rozvíjení klíčových kompetencí? Východiskem byly odborné publikace, články a oficiální dokumenty z českých, ale i zahraničních zdrojů, v nichž se objevují souvislosti mezi dramatickou výchovou a klíčovými kompetencemi s tendencí k zachycení určité kvality procesu a výstupů učení. Hlavní metodou se stala analýza dokumentů, na jejímž základě vznikl systém kategorií, pro které byly postupně vyhledávány výskyty činitelů vyjadřujících kvalitu dílčích oblastí dramatické výchovy. Následně šlo o jejich třídění na základě vymezených kategorií, které mohou tvořit také strukturu jednotlivých klíčových kompetencí. Jedním z výsledků je tak popis konkrétních výstupů dramatické výchovy, jejichž naplňování může mít vliv na rozvoj klíčových kompetencí a rozpracování kritérií k zaznamenávání jejich kvality, což se ukazuje také jako vhodné východisko pro kvalitativní i kvantitativní výzkum a deskripci stavu klíčových kompetencí v jejich různých etapách vývoje v reálné školní praxi.

Klíčová slova: dramatická výchova, klíčové kompetence, kvalitativní výzkum, konstantní komparace

Abstract: In this paper, we are looking for answer to the questions: What potential does the drama education have on the development of key competencies? The professional publications, articles and official documents from Czech and foreign funds, in which drama relationship between education and key competencies is covered, have become a starting point, as well as a tendency to capture some quality of process and outcomes of learning. The main method was the analysis of documents, under which the system of categories gradually searching for occurrences of sub-factors representing the quality of the drama education, has been created. Consequently, their classification on the basis of defined categories, which can also form the structure of key competencies, has been done. One result is the description of the specific outcomes of drama education, whose implementation may influence the development of key competencies and setting of criteria for their quality recording, which looks like a suitable method for qualitative and quantitative research and description of the status of key competencies in their various stages of development in a real school practice.

Keywords: drama education, key competencies, qualitative research, analysis of documents

1 Úvod

Dramatická výchova má rozvíjet osobnostní, sociální i umělecké schopnosti a dovednosti žáků. Lze tedy předpokládat, že součástí takového procesu učení mohou být i klíčové kompetence. Zatím nezodpovězenou otázkou však zůstává, nakolik odpovídá tento předpoklad reálné skutečnosti. Proto považuji za důležité se problémem podrobněji zabývat a nalézat konkrétnější odpovědi pro taková tvrzení.

2 Teoretická východiska

Dramatická výchova (drama) umožňuje poznávání života lidí a dramatického umění prostředky dramatu a divadla na základě zkušeností a prožitku. Drama se objevuje v různých státech v Evropě v rozmanitých podobách: samostatný předmět, součást jiného předmětu nebo oblasti a jako volitelný předmět.¹ Je tedy zcela zřejmé, že jenom v jedné čtvrtině evropských zemí je drama ve vzdělávacím systému nabízeno pouze jako volitelný předmět a k těmto zemím se řadí i Česká republika. *Klíčové kompetence* (KK) jsou stále základním vzdělávacím cílem rámcových vzdělávacích programů, přestože je v poslední době pozornost zaměřena především na výsledky, které jsou součástí testování a následně i porovnávání školních výkonů žáků.

V odborné literatuře se objevuje v poměrně širokém spektru popis možností, které nabízí dramatická výchova pro rozvíjení osobnosti v mnoha rozmanitých oblastech (Baldwin, 2008 aj.). Většinou jde však o zaměření na rozvoj schopností a dovedností v obecnější rovině a to především ve vztahu k obsahu procesu učení dramatické výchovy. U některých autorů se objevuje i přesah přímo ke klíčovým kompetencím. Patrná je i snaha po zaznamenávání konkrétních výsledků v rámci dlouhodobějšího procesu a ověřování vlivu uměleckých aktivit (Turner et al. 2004), kde autoři v rámci evaluace sestavili několik na sebe navazujících kroků, aby zaznamenávali u účastníků změny v rámci programu dramatických aktivit Národního divadla v Londýně s propojením na kurikulum v primárním vzdělávání a požadované výsledky vzdělávání v letech 2002–2004.

Na základě rešerší, třídění a analýzy 261 odborných publikací (článků v odborných periodikách a oficiálních dokumentech u nás i ze zahraničí) došel tým² k závěru, že jde o téma, kde prozatím u nás ani v zahraničí nejsou konkrétní výsledky přímo ve vztahu dramatické výchovy ke klíčovým kompetencím, ale existují studie i výzkumy, které se mohou stát inspirací, například Turner et al. (2004) viz výše.

3 Cíl a otázky

Hlavním cílem je popsat souvislosti mezi výstupy dramatické výchovy a klíčovými kompetencemi žáků a odpovědět na otázky:

- Jaký potenciál nabízí dramatická výchova k rozvíjení klíčových kompetencí?
- Jaké jsou souvislosti mezi očekávanými výstupy a klíčovými kompetencemi?
- Co konkrétně musí žáci zvládnout, aby došli k očekávaným výstupům?
- Může naplňování výstupů dramatické výchovy napomáhat rozvíjení některých složek klíčových kompetencí?
- Které rozpracované výstupy mají něco společného s dílčími úrovněmi klíčových kompetencí?

---

¹ Dle studie Delhaxhe, A., Baidak, N., Horvath, A. et al. (2009) poskytující informace o uměleckém a kulturním vzdělávání v povinném všeobecném vzdělávání.

² Šlo o realizační tým, který vznikl v rámci ročního projektu SGS Ostravské univerzity v Ostravě *Nástroje evaluace klíčových kompetencí žáků 1. stupně základní školy ve vztahu k procesu dramatické výchovy* (SGS 4/PdF /2010: 45/6103, zdroj 1610, typ 020519). Tým tvořili pedagogové Hana Cisovská, Hana Galetková, Žaneta Káňová, Jan Karaffa a studentky PdF OU v Ostravě.

4 Výzkumná metoda a postup

Byly použity postupy kvalitativní metody konstantní komparace, tzn. analýza na základě porovnávání dokumentů, zkušeností učitelů, výstupů a KK: syntetizace – hledání společných a rozdílných prvků (třídění společných jevů – kategorizace) → další údaje, zpřesňování kategorií – formulace hypotéz → další zpřesňování – společné rysy:

1. Fáze: analýza, konkretizování a rozpracování výstupů na základě kategorizace a hledání společných znaků k jednotlivým výstupům dramatické výchovy z osnov a odborných publikací a v diskusích porovnáváním až konfrontací zkušeností vyučujících s výstupy žáků.
2. Fáze: porovnávání rozpracovaných výstupů předmětu dramatická výchova se složkami klíčových kompetencí na 1. stupni hledání a nalezení shod a rozdílů. Porovnání doplňovaly úvahy nad tím, jak k rozvíjení klíčových kompetencí může docházet, tzn., jaké výchovně-vzdělávací strategie k rozvoji používáme.

Návrh rozpracování je inspirací a možností, jak pohlížet na očekávané výstupy na konci 3. a 5. ročníku základního vzdělávání. Všechny dílčí výstupy jsou uvedeny v publikaci Cisovská, et al. (2010). Velký význam zde sehrály praktické zkušenosti autorů této publikace právě v diskusích při porovnávání a nalézání shod a rozdílů ve formulacích rozpracovaných výstupů, aby odpovídaly tomu, co žáci v reálné praxi mohou skutečně zvládnout na konci jednotlivých období.

5 Porovnání rozpracovaných výstupů se složkami klíčových kompetencí

V tabulce 1 jde o ukázkou rozpracování výstupů z RVP ZV na konci 5. třídy ZŠ a jejich přiřazení k odpovídajícím složkám klíčových kompetencí, které mohou pomáhat rozvíjet.

Tabulka 1

Příklad komparace očekávaného výstupu: propojuje somatické dovednosti a kombinuje je za účelem vyjádření vnitřních stavů a emocí vlastních i určité postavy

Rozpracované výstupy pro 1. stupeň ZŠ – 2. období	Odpovídající složky klíčových kompetencí (Hučinová, 2007)
- používá prodloužený výdech a základy dechové opory, <i>KOM1</i> - rozezná hlas s rezonancí na přední opoře, <i>KOM1</i> - užívá v běžné mluvě měkkého hlasového začátku, <i>KOM1</i> - zvládá základy správné artikulace, <i>KOM1</i> - vyslovuje zřetelně všechny vokály v příslušné kvalitě i kvantitě, <i>KOM1</i> - přizpůsobuje mluvní projev (rytmičnost a melodičnost) a pohyb vzhledem k měnícím se daným okolnostem hrané situace, <i>KOM1i4, UČ1</i> - užívá různých výrazových možností pohybu, <i>KOM2</i> - propojuje rytmus, pohyb a slovo (řeč), <i>KOM1</i> - vyjadřuje se srozumitelně pohybem i řečí jak v hrané tak reálné situaci, <i>KOM1i2</i> - využívá všech smyslů při vnímání skutečnosti s	<i>Kompetence komunikativní (KOM)</i> • mluví nahlas a zřetelně, přímo k adresátovi, „řeč těla“ slouží sdělení (<i>KOM1</i>); • různými způsoby vyjádří své názory, pocity a myšlenky (<i>KOM2</i>); • když mluví před ostatními, sleduje jejich chování a reaguje na ně (<i>KOM4</i>); • vyslechne druhého, aniž by ho zbytečně přerušoval, udržuje s mluvčím oční kontakt (<i>KOM5</i>). <i>Kompetence řešení problémů (ŘP1)</i> • určí koho, a čeho se problém týká a odhadne, co ho způsobuje (<i>ŘP1</i>),

důrazem na jeho komplexnost, <i>KOM5, UČ1</i> - záměrně a samostatně zaměří svou pozornost a udrží ji po potřebnou dobu, <i>KOM5</i> - pojmenuje vlastní potíže se soustředěním a hledá možnosti zlepšení, <i>KOM1, 2i5a ŘP1-4? UČ1</i> - vědomě a samostatně uvolní celé tělo i jeho jednotlivé části, <i>KOM1, UČ5</i> - zapojuje se do náročnějších rytmických cvičení a her, zvládá dvoudobý a třídobý rytmus a jeho změny, <i>KOM1, SOCPER1</i> - odliší postavy (lidí, živočichy, živly a věci) v dramatickém procesu pomocí temporytmu, <i>OBČ2</i>, - využívá rytmu, gradace, kontrastu v pohybu i při mluvním projevu, popř. při interpretaci textu, <i>KOM1a2 UČ5</i> - bezpečně se orientuje v prostoru a aktivně reaguje na změny v něm, <i>KOM2aŘP3</i> - využívá pomyslný (imaginární) prostor, pohybuje se v něm a jedná, <i>TVOŘ</i> - přizpůsobuje prostoru vlastní mluvní projev a pohyb, <i>KOM1</i> - používá gesto v prostoru a prostorovou kompozici (sochy a sousoší), <i>KOM1a2</i> - pojmenuje emoce, které prožívá sám (a) nebo postava, popíše projevy příslušné emoce, <i>OBČ2, SOCPER4</i> - pohybem, zvukem, slovem vyjadřuje emoci svou v určité situaci nebo emoci postavy, <i>KOM1, SOCPER4</i> - na verbální i nonverbální projevy druhých reaguje svým chováním v souvislosti s hranou situací a rolí, <i>ŘP2a4</i> - respektuje a přijímá emoce druhých jako možné a oprávněné, <i>OBČ3</i> - vytvoří situace, ve kterých se emoce mohla vyskytnout (v jeho životě nebo v životě postavy), <i>SOCPER1a4, PRAC3</i> - navazuje kontakt s ostatními (oslovuje ostatní) zvukem, pohybem, slovem, očima, zástupným textem, reaguje na oslovení ostatními, <i>KOM4</i> - navazuje kontakt ve fiktivních situacích s překážkou; <i>ŘP1a3</i>	• posoudí, jak by problém viděl někdo jiný (<i>ŘP2</i>); • při řešení jednoduchého problému předvídá, jaké situace by mohly nastat (<i>ŘP3</i>); • srozumitelně vysvětluje svá řešení (<i>ŘP4</i>); • vysvětlí konkrétní důsledky výsledných řešení (<i>ŘP5</i>). <i>Kompetence občanská OBČ</i> • je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, (<i>OBČ2</i>); • vyslechne názor druhých až dokonce, zdržuje se odsuzujících komentářů, neposmívá se, ověřuje si, jak ostatní něco chápou, (<i>OBČ3</i>). <i>Kompetence sociální a personální SOCPER</i> • účinně spolupracuje ve skupině, (<i>SOCPER1</i>); • pojmenuje své emoce v daném okamžiku (<i>SOCPER4</i>). <i>Kompetence pracovní PRAC</i> • rozpozná kvalitní práci a dobře splněný úkol (<i>PRAC3</i>). <i>Kompetence k učení UČ</i> • užívá různé způsoby učení, s pomocí učitele zkouší a vyhodnocuje, které způsoby mu vyhovují... (<i>UČ1</i>); • vhodně střídá přípravu s odpočinkem a relaxací (<i>UČ5</i>). <i>TVOŘIVOST (TVOŘ)</i> není zařazená mezi kompetence, ale přitom by si zasloužila minimálně stejnou pozornost ve vzdělávání žáků.

Největší souvislosti má tento očekávaný výstup s kompetencí komunikativní, dále sociální a personální. Objevuje se zde také vazba s kompetencí k učení, která by mohla mít ještě větší četnost, ale záleží na konkrétním naplňování těchto rozpracovaných výstupů. Určitě je možné najít souvislosti i s jinými kompetencemi, ale u uvedených jsou vazby nejvýraznější. Součástí analýzy byl také popis vzdělávacích strategií, které rozvoji KK mohou výrazně přispívat. Je vidět, že některé rozpracované výstupy mohou být také inspirací pro samotný obsah pojetí klíčových kompetencí. Je však potřeba nějakými dalšími způsoby ověřovat, zda tomu tak může být a zda reálně v praxi k takovému vlivu skutečně dochází. Rozpracované výstupy mohou být velmi užitečné, jak pro běžnou praxi ve škole, tak i pro hodnocení, evaluaci nebo výzkum, protože umožňují zaostřit na konkrétní ukazatele hodnot, k nimž učitelé se svými žáky mohou směřovat.

6 Závěry

Dramatická výchova může přispět k rozvoji všech klíčových kompetencí v různé míře a různým způsobem, ať už je zařazena jako samostatný předmět nebo je integrován její obsah s obsahy jiných předmětů či vzdělávacích oblastí. Největší pravděpodobnost je však při samotném naplňování jejich výstupů, což je hypotéza k dalšímu ověřování. Všechny rozpracované výstupy velmi úzce souvisí s některou ze složek klíčových kompetencí a dokonce je mohou i vhodně doplňovat. Proto se mohou stát také východiskem pro formulování kritérií a jejich vlastností – pro rozmanité způsoby jejich hodnocení, evaluace, nebo výzkum a vytváření jejich konkrétních vlastností k zaznamenávání kvality dosažených výsledků. Na základě provedených analýz se ukazuje potřeba dalšího pokračování v řešení tohoto problému a pravděpodobně bude vhodný právě smíšený design výzkumu.

Literatura

- Baldwin, P. (2008). Drama in schools. Some basic questions answered. *Drama magazine*, Winter.
- Cisovská, H. et al. (2010). *Rozvoj klíčových kompetencí dramatickou výchovou a jejich evaluace*. Ostrava: PdF Ostravské univerzity v Ostravě.
- Delhaxhe, A., Baïdak, N., & Horvath, A. et al. (2009). *Arts and cultural education at school in Europe*. Brussels: Eurydice.
- Hučínová, L. et al. (2007). *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. Praha: VÚP v Praze.
- Turner, H. et al. (2004). *Children engaging with drama. An evaluation of the National Theatre's drama work in primary schools 2002–2004*. London: Social Science Research Unit, Institute of Education University of London. Dostupné z <http://eprints.ioe.ac.uk/2995/1/Turner2004Childrenengaging.pdf>.

Kontakt

Mgr. Jan Karaffa, Ph.D.
Ostravská univerzita
Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky primárního a alternativního vzdělávání
Mlýnská 5, 701 00 Ostrava 1
e-mail: jan.karaffa@osu.cz

Bibliografické údaje

Karaffa, J. (2011). Analýza výstupů dramatické výchovy a klíčových kompetencí. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 344–348). Brno: Masarykova univerzita.
ISBN 978-80-210-5774-6.

Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/karaffa.pdf>

doi: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-23